

KATONA TAMÁS – KOVÁCS PÉTER – PETRES TIBOR*

Felzárkózás vagy lemaradás

Hazánk Európai Unióhoz való csatlakozása újabb reményt, lehetőséget jelentett az ország társadalmi, gazdasági fejlődésének. A változásokkal párhuzamosan felmerült az a kérdés, hogy Magyarország képes lesz-e, és ha igen mennyi időn belül csökkenteni gazdasági elmaradottságát az EU-hoz képest.¹ Az EU-ban töltött elmúlt tíz év e kérdéssel kapcsolatosan elég változatos képet mutat, olyannyira, hogy a mai Magyarország továbbra is egyik legfontosabb kérdése az, hogy képesek vagyunk-e gazdaságilag növekedni, és ezzel párhuzamosan mikorra tudunk felzárkózni az unióhoz, amely statisztikai indikátorok nyelvén azt jelenti, hogy milyen időtávlatban leszünk képesek az EU-átlagot elérni. Tanulmányunkban áttekintjük a gazdasági fejlettség, fejlődés mérésének lehetőségeit, a statisztikai indikátorok alapját jelentő meghatározásokat, majd a fontosabb mutatók alapján egy helyzetképet mutatunk be.

I. Gazdasági fejlődés

A gazdaság fejlődése nem egyenletes, hanem ciklikus folyamat.² Egy adott időszakban kiugróan alacsony illetve magas növekedési értékek is előfordulhatnak, amelyek különböző gazdaságpolitikai beavatkozások (például vállalkozások számára bevezetett új növekedési hiteltermék) átmeneti hatásai. Ahhoz, hogy tényleges gazdasági fejlődésről beszéljünk szükséges, hogy ez a fejlődés fenntartható, de minimum hosszú távú legyen. Ebből következően, amikor arról hallunk, hogy 2014-re és 2015-re a különböző kutatóintézetek 1 és 4 % közötti GDP növekedésről beszélnek, az egy átmeneti adatnak tekinthető. Ennél sokkal fontosabb a hosszú távú potenciális növekedésnek az előrejelzése, amely a GDP növekedésének esetében az IMF előrejelzése szerint évente átlagosan 1-2 %-os lehet.

---

* Katona Tamás, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem; Kovács Péter, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Petres Tibor, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem

¹ DEDÁK ISTVÁN: *A gazdasági felzárkózás néhány növekedésméleti tanulsága*. In: BOTOS KATALIN (szerk) *Pénzügypolitika az ezredfordulón*, JATEPress, 2003, 47-57 p.

² HALMAI PÉTER: *Felzárkózás és konvergencia az Európai Unióban*, Statisztikai Szemle, 2009, 87. évfolyam 1. szám, 41–62 pp.

A gazdasági fejlettség mérésének egyik tipikus mutatója a bruttó hazai termék.³ Ez az ESA (95) meghatározása szerint nem más, mint „az ágazatok vagy szektorok által előállított, alapáron értékelt bruttó hozzáadott értékek összege és az ágazatokra vagy szektorokra fel nem osztható termékadók és -támogatások egyenlege”,⁴ azaz az ország területén egy évben megtermelt illetve létrehozott termékek és szolgáltatások piaci áron számolt összértéke. A gazdaság növekedésének jellemzésére leggyakrabban használt mérőszám a GDP relatív növekedése. A gazdasági fejlődés mind mennyiségi, mind minőségi formában is megvalósulhat, amely egyrészt jelenti, hogy az innovációs és kutatás-fejlesztési (K+F) kiadások, ráfordítások a gazdasági növekedés egyik hajtóerejét jelentik. Ebből következően fontos a K+F ráfordítások vizsgálata. A statisztikai vizsgálatok során kutatás, fejlesztés „minden olyan alkotó jellegű tevékenység, alapkutatás, alkalmazott kutatás, kísérleti fejlesztés, amelynek célja a tudás bővítése, beleértve a természetre, az emberiségre, a társadalomra és a kultúrára vonatkozó ismereteket, ezek felhasználását, új alkalmazási lehetőségek kidolgozását. A kutatás és fejlesztés jellemzői: az alkotás eleme, az újdonság eleme, a tudományos módszerek alkalmazása és új ismeret létrehozása”. Az innováció „új vagy jelentősen továbbfejlesztett termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, új marketingmódszer, vagy új szervezési-szervezeti módszer bevezetése az üzleti gyakorlatba, munkahelyi szervezetbe vagy a külső kapcsolatokba”.⁵ Ahhoz, hogy nemzetközi összehasonlításokat tudjunk végezni a K+F ráfordításokat GDP arányosan fogjuk vizsgálni.

A gazdasági fejlődés sok esetben gazdaságszerkezeti változásokkal jár együtt, azaz megváltozik a mezőgazdaság - ipar - szolgáltatás hármass aránya a gazdaságban. Szerkezeti vizsgálatok során primer (elsődleges) szektornak tekinthető a mezőgazdaság, illetve az erdőgazdálkodás, a halászat, azaz azok, amelyek a természet elsődleges nyersanyagait termelik ki. Szekunder (másodlagos) szektornak tekinthetők a feldolgozó ágazatok, az ipar, az építőipar, míg terciér (harmadlagos) szektornak tekinthetők a szolgáltatások. Egyes szerzők szerint a fejletlen gazdaságokban a primer szektor erősebb, míg a minél fejlettebb országok jellemzője a szekunder és a terciér szektor együttesen nagyobb aránya.⁶

II. Helyzetkép

A következőkben megpróbáljuk a magyar viszonyokat a GDP, a gazdasági szerkezet és a K+F ráfordítások viszonylatában jellemezni.

³ SZABÓ PÁL: *A gazdasági fejlettségi tényezők regionális különbségei az Európai Unióban*, Jelenkori és Társadalmi és Gazdasági Folyamatok 2009. IV. évfolyam, 3-4. szám. 175–179. pp.

⁴ KSH Metaadatok

⁵ KSH Metaadatok

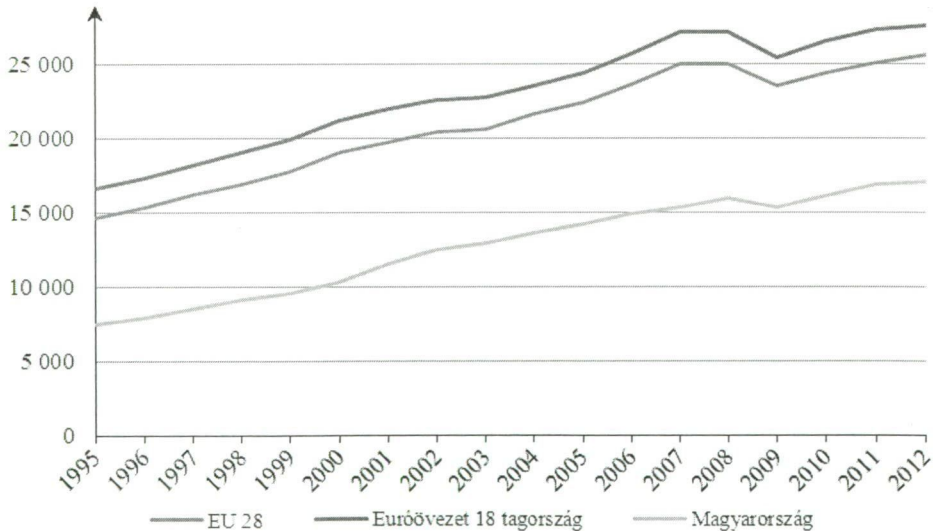
⁶ VÁNYAI JUDIT - VISZT ERZSÉBET: *A szolgáltatások növekvő szerepe*, Közgazdasági Szemle, XLII. évfolyam, 7–8. szám, 1995, 776–787. pp.

1. Bruttó hazai termék

A rendszerváltás egyik nagy ígérete volt az európai centrum utolérésének lehetősége. Általános volt a remény, hogy egy nemzedékváltás alatt utolérhető Ausztria fejlettségének színvonala. Ha csupán egyetlen adatot nézünk, akkor közeledtünk az Európai Unió átlagos gazdasági fejlettségéhez. 1995 óta állnak rendelkezésre konzisztens adatok az európai országok bruttó hazai termékének alakulásáról. Az összehasonlítás szokásos módszere az egyes országok bruttó hazai termékének egybevetése vásárlóerő paritáson, amely lehetővé teszi, hogy a nemzeti valutában mért árszínvonal eltéréseinek hatását kiküszöböljük. Az egybevetés alapja az egyes országok egy főre eső GDP értékének meghatározása az Európai Unió hasonló mutatójának arányában. Ennek alapján megállapítható a magyar gazdaság felzárkózásának eredménye. Amíg 1995-ben az egy főre eső GDP az Európai Unió hasonló mutatójának alig több mint a fele, 51%-a volt, addig 2012-ben a közösség egy főre eső bruttó hazai termékének kétharmada, 66%-a. Más megközelítésben kevésbé kedvező a helyzet, mert az egy főre eső GDP értéke vásárlóerő paritáson alig közeledett az Európai Unió átlagos értékéhez.

1. ábra

A GDP egy főre jutó értékének változása az Európai Unióban, az eurózónában és Magyarországon

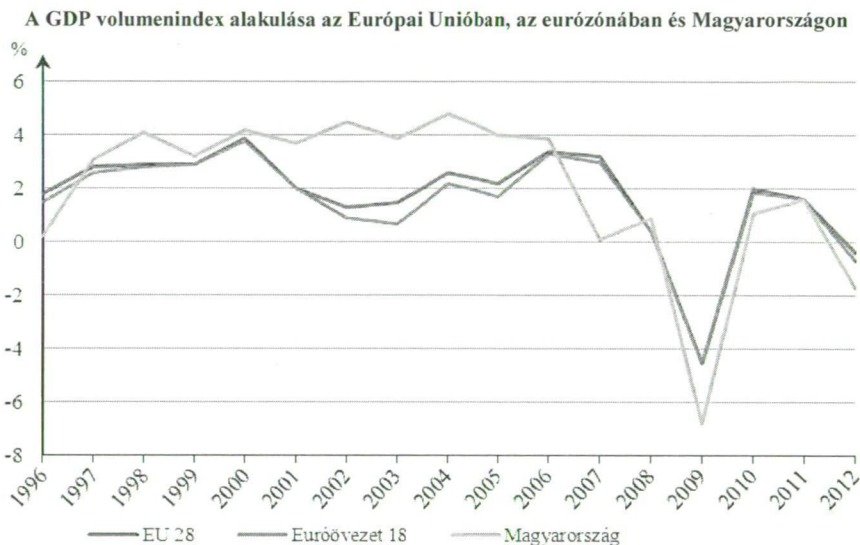

Saját szerkesztés; adatforrás: Eurostat

A felzárkózási folyamat értékelésénél nem tekinthetünk el attól, hogy az Európai Unió gazdasági fejlődése korántsem volt zökkenőmentes ebben a nem egészen két évtizedes időszakban. Az unió egyik nagy dilemmája éppen a nem kielégítő növekedési di-

namika. A gazdasági fejlődés többször is megtorpant, és nem csupán a 2008-ban kirobbant világválság hatására. A kezdetben pénzügyi válság elérte a reálgazdaságot is, és visszavetette a globális világgazdaság fejlődését. Az Európai Unió fejlődésének üteme ugyanakkor hosszabb távon is elmarad a fejlett világ növekedési dinamikájától, tehát e válság előtt is megfigyelhető volt a lemaradás, azóta pedig – különösen az eurózóna finanszírozási válságának következtében – a növekedés több évre megtorpant, különösen a mediterrán térség országainak súlyos problémái miatt. A magyar növekedési dinamika 2007 óta nem éri el az Európai Unió átlagát, így az addigi felzárkózási folyamat azóta ellentétébe fordult.

2. ábra

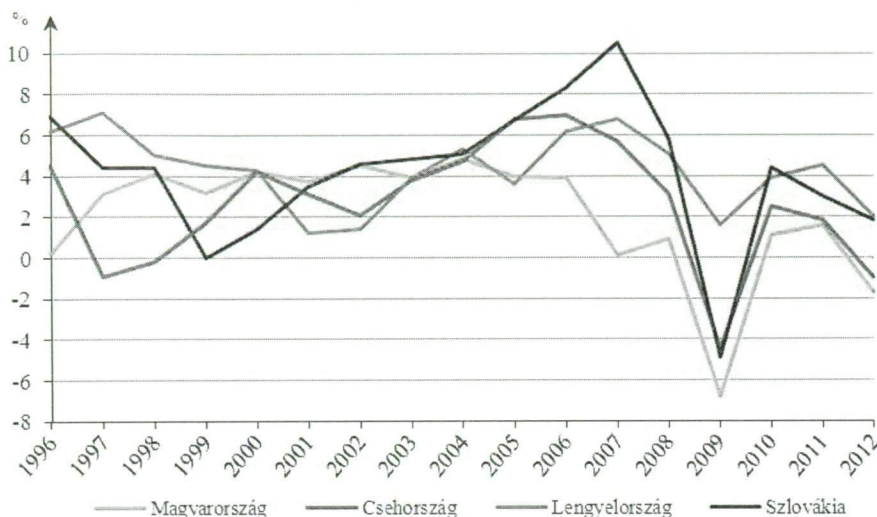

Saját szerkesztés; adatforrás: KSH STADAT 7.3.4

A magyar gazdaság az utóbbi negyedszázadban ellentmondásosan fejlődött. A rendszerváltást követő első négy évben kritikus helyzetbe került az államháztartás, szinte elviselhetetlen mértékűvé terebélyesedett a munkanélküliség. Részben ennek következtében, részben a követett társadalompolitika nyomán mély szociális válság alakult ki. Ez 1994-re konszolidációs kényszerhelyezethez vezetett, amelyet eredményes kiigazító intézkedésekkel sikerült elhárítani. Ugyanakkor csak szerény előrelépés valósult meg 1995-ben és azt követően az államháztartási reformok terén; elindult ugyan ez a folyamat, de lényegében egy erőteljes – összességében igen hatékony – egyensúlyjavítási intézkedéscsomagra koncentrált, valamint a nyugdíjrendszer átalakításának megkezdésében, a több pilléres nyugdíjrendszer kiépítésének elindításában, az állami nyugdíjrendszer mellett a kötelező magánnyugdíj rendszer létrehozásában, és az önkéntes nyugdíjpénztárakon alapuló pillér kialakításában valósult meg. Ez a gazdaságpolitika felgyorsította a gazdasági növekedést, és segítette a felzárkózási folyamatát.

3. ábra

A GDP volumenindex alakulása a visegrádi országokban

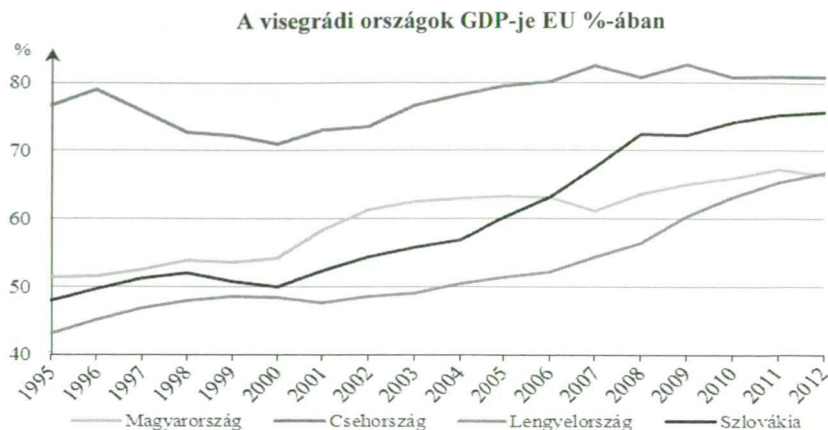

Saját szerkesztés; adatforrás: KSH STADAT 7.3.4

2001-ben a gazdaságpolitika éles fordulatot vett. Ennek következtében az államháztartási egyensúly ismét veszélybe került, a következő években fokozatosan nőtt az államháztartási hiány, és újra emelkedett az államadósság. Ennek a kedvezőtlen folyamatnak a korrekciója a 2006-ban meghozott kiigazító intézkedésekkel kezdődött. Ugyanakkor ellentmondások jellemezték a konszolidációs program végrehajtását. Ezek közül a legnagyobb hatású a számottevő, a vártnál nagyobb növekedési veszteség. A növekedés megtorpanása jelentős részben azért következett be, mert az egyensúlyjavítás érdekében végrehajtott adó- és járulékemelések rontották a magyar gazdaság versenyképességét, növelték a cégek munkaerőköltségeit pontosan abban az időszakban, amikor a környező országokban ezzel többé-kevésbé ellentétes folyamatok mentek végbe. Így amikor azokban sikerült még gyorsabb növekedési pályára állni, Magyarországon a GDP alig 1% körül bővült. A 2008. évi válság a térség valamennyi országát érintette, és mindenütt megtorpan a fejlődés. A többi visegrádi országot azonban lényegesen kevésbé vetette vissza, mint a magyar gazdaságot. Az utóbbi négy év gazdaságpolitikája a tulajdonviszonyok markáns átalakítására koncentrált. Ennek kétségtelen sikere, valamint az unortodox gazdaságpolitika ismét komoly növekedési áldozattal járt. Ezáltal sajnálatosan egyértelművé vált lemaradásunk a visegrádiaktól. A magyar gazdaság fejlettsége 1995-ben még meghaladta a szlovák gazdaságét, és lényegesen nagyobb teljesítményt nyújtott, mint a lengyel gazdaság. 2012-ben Lengyelország az egy főre eső GDP értékében megelőzte Magyarországot. Szlovákia esetében az utolérés már 2006-ban bekövetkezett.

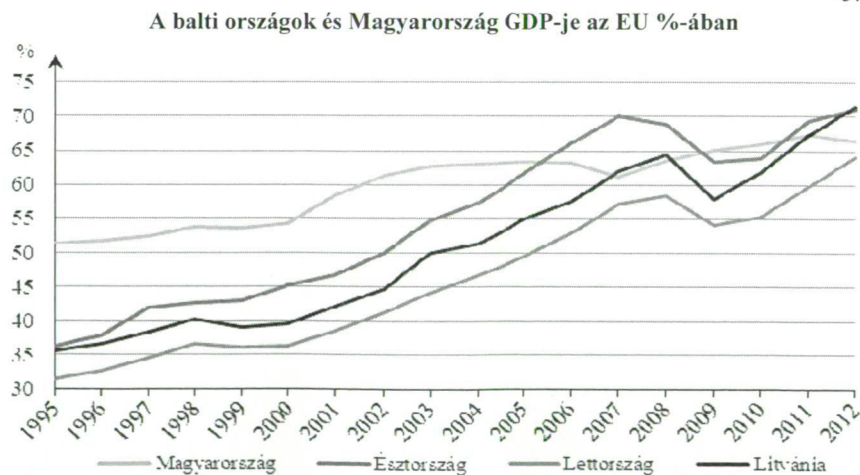
4. ábra

Saját szerkesztés; adatforrás: Eurostat

A balti államok igen nagy utat tettek meg. A három szovjet utódállam nehéz gazdasági körülmények közül indult. 1995-ben mindhárom gazdaság teljesítménye messze elmaradt a visegrádi országok szintjétől. A lett gazdaság még Bulgária szintjét sem érte el. Mindhárom országban következetes, a gazdaság perspektivikus céljait szem előtt tartó, fegyelmezett gazdaságpolitikát folytattak. Ez a szigorú államháztartási politika látványos felzárkózási folyamatot eredményezett. 2007-re a balti térség államai megközelítették a visegrádi országok gazdasági fejlettségét.

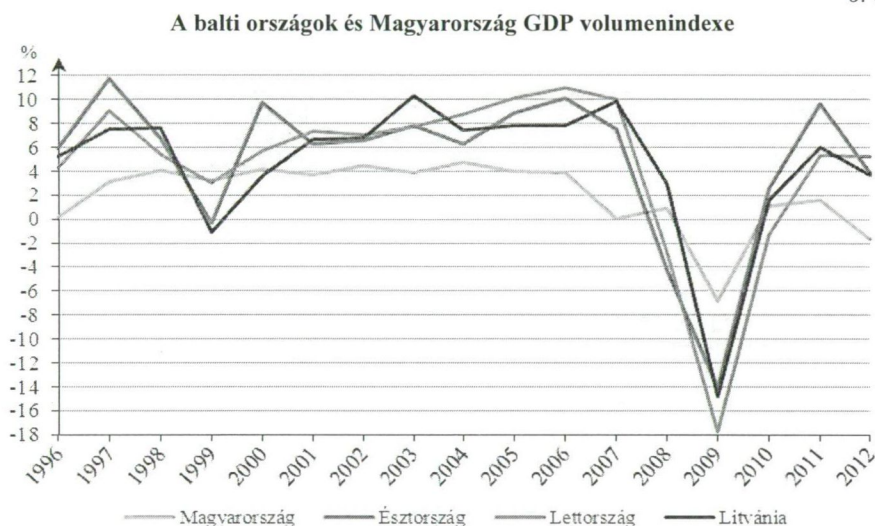
5. ábra

Saját szerkesztés; adatforrás: Eurostat

Igaz, az örökölt strukturális problémák miatt a 2008. évi válság a balti országokat mély recesszióba sodorta, amelyet azonban viszonylag gyorsan, anticiklikus gazdaságpolitikával korrigáltak, sőt érzékelhető helyreállítási periódus következett. Ennek – és a problematikus magyar gazdaságpolitikának – eredményeként az észt és a litván gazdaság teljesítménye már 2011-ben meghaladta a magyar gazdaságét. Az Eurostat a múlt évről összehasonlító gazdaságstatisztikai adatokat még nem tett közzé, de a bruttó hazai termék eddig ismert előzetes adatai szerint a lett gazdaság 2013-ban elérte a magyar gazdaság szintjét.

6. ábra

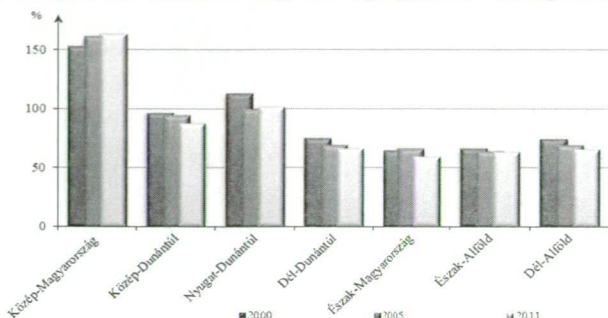

Saját szerkesztés; adatforrás: KSH STADAT 7.3.4

A lemaradásunkat jelző folyamat egy másik dimenziója: a regionális különbségek növekedése. Egész Európában hosszú idő óta gondot okoz a régiók egyenlőtlen fejlődése. Az Európai Unió jelentős forrásokat fordít a lemaradó régiók felzárkóztatására. A strukturális alapokkal jól sáfárkodó országokban számottevő eredményeket értek el a legrosszabb helyzetű térségek felemelésében. Magyarországon nem csupán gazdasági, hanem nagyon jelentős társadalmi különbségek alakultak ki történelmileg az egyes térségek fejlettségében, a gazdasági infrastruktúrában, a népesség képzettség szerinti és szociális összetételében. A múlt század második felében bizonyos mutatók tekintetében bekövetkezett a közeledés, ez a folyamat azonban a század utolsó évtizedében megtorpant. Az Európai Unió forrásait nem sikerült megfelelően felhasználni, és a különbségek ismét nőnek.

7. ábra

Az egy főre jutó GDP alakulása Magyarország régióiban az országos átlag %-ában

Saját szerkesztés; adatforrás: KSH STADAT 6.3.1.2

A lemaradási folyamatot a régióink helyzete is tükrözi. Az Európai Unió 272 régiója közül a magyar régiók többsége, 7 területi egységünk közül 4 sajnálatos módon az utolsó 20 régió között foglal helyet, sőt az észak-magyarországi régió az utolsó tíz között található a 2011. évi adatok szerint. Jellemző a magyar régiók lemaradási folyamatára, hogy amikor Szlovákia gazdasági fejlettségben utolérte Magyarországot, akkor a kelet-szlovákiai térség még hátrányban volt a Dunán inneni régióinkkal szemben, és északi szomszédunkat nagy területi különbségek jellemezték. Ez a legutóbbi adatok szerint már nem így van, Kelet-Szlovákia megelőzte a kelet-magyarországi régiókat, és egyetlen szlovák régió sincs az utolsó 20 között.

1. tábla

Az Európai Unió régióinak rangsora az egy főre jutó GDP alapján – az utolsó 20 régió, 2011

Sorrend	Régió	Egy főre jutó GDP az EU 28 %-ában
253.	Świętokrzyskie (PL)	49
254.	Warmińsko-Mazurskie (PL)	47
255.	Podlaskie (PL)	47
256.	Centru (RO)	45
257.	Dél-Dunántúl (HU)	45
258.	Podkarpackie (PL)	44
259.	Lubelskie (PL)	44
260.	Dél-Alföld (HU)	44
261.	Észak-Alföld (HU)	43
262.	Nord-Vest (RO)	42
263.	Sud-Muntenia (RO)	40
264.	Észak-Magyarország (HU)	40
265.	Sud-Est (RO)	39
266.	Yugoiztochen (BG)	38
267.	Severoiztochen (BG)	38
268.	Sud-Vest Oltenia (RO)	37
269.	Yuzhen tsentralen (BG)	32
270.	Severen tsentralen (BG)	31
271.	Nord-Est (RO)	29
272.	Severozapaden (BG)	29

Forrás: Eurostat

Ami a legfejlettebb régiók rangsorát illeti, az Európai Unió egy főre eső GDP alapján számított legfejlettebb régióinak fele olyan térség, amely az ország fővárosát jelenti, vagy azt is magába foglalja. Ez természetes is, hiszen szinte minden államban a fővárosban és környékén koncentrálódnak a legjövedelmezőbb gazdasági tevékenységek. Ezért is tartozik a legfejlettebb régiók közé a brit vagy a francia főváros.

Az is figyelemre méltó, hogy térségünkben Prága és Pozsony egyaránt kivívta magának ezt a helyet, sőt mindkét önálló régiót alkotó főváros az első tíz között volt 2011-ben. Ha Budapest önálló régiót képezne, akkor az Európai Unió átlagának a 142%-át kitevő egy főre eső GDP érték alapján nem lett volna az első 20 között, hanem közvetlenül ezt követően, az első 25 között szerepelt volna. A jelenlegi területi besorolás szerint a Budapestet és Pest megyét magába foglaló közép-magyarországi régió fejlettsége az Európai Unió átlagának 110%-a volt 2011-ben, és ezzel a régiók rangsorában a 77. helyet foglalta el. E vonatkozásban még a Bukarestet magába foglaló központi román régió is – az uniós átlag 122%-át kitevő egy főre jutó GDP-jével – megelőzött bennünket. Ugyanakkor a romániai régiók közötti fejlettségbeli eltérés rendkívül magas. A nálunk meglévő különbségeket tükrözi, hogy a közép-magyarországi régióban állították elő a bruttó hazai termék csaknem felét, 48,2%-át.

2. tábla

Az Európai Unió régióinak rangsora az egy főre jutó GDP alapján – az első 20 régió, 2011

Sorrend	Régió	Egy főre jutó GDP az EU 28 %-ában
1.	Inner London (UK)*	321
2.	Luxembourg (LU)*	266
3.	Bruxelles-Cap. / Brussels Hfdst. (BE)*	222
4.	Hamburg (DE)	202
5.	Bratislavský kraj (SK)*	186
6.	Île de France (FR)*	182
7.	Groningen (NL)	182
8.	Stockholm (SE)*	173
9.	Praha (CZ)*	171
10.	Oberbayern (DE)	168
11.	Wien (AT)*	165
12.	Darmstadt (DE)	162
13.	North Eastern Scotland (UK)	159
14.	Bremen (DE)	158
15.	Hovedstaden (DK)*	153
16.	Helsinki-Uusimaa (FI)*	153
17.	Stuttgart (DE)	152
18.	Utrecht (NL)	152
19.	Salzburg (AT)	149
20.	Bolzano / Bozen (IT)	147

Forrás: Eurostat

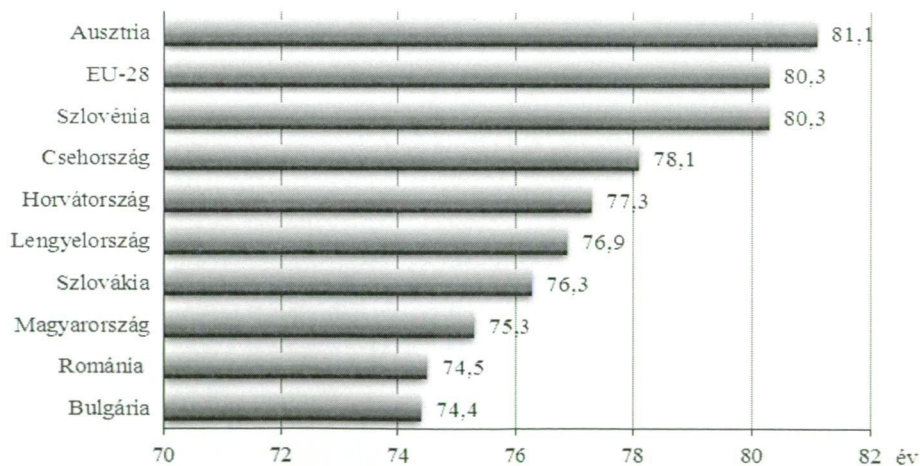
A közgazdaságtanban hosszú ideje vita tárgya, hogy az egy főre jutó GDP mennyiben képes jellemezni az országok fejlettségi szintjét.⁷ Egyáltalán egyetlen statisztikai mutató alkalmas lehet-e erre, és ha igen, akkor erre megfelelő-e a bruttó hazai termék. Kétségtelenül igaz: ha elfogadjuk az egy mutató előtérbe helyezését, akkor a GDP helyett más hasonló statisztikai mutatót nem sikerült alkotni. Ha túllépünk a gazdaságstatisztika megfigyelési körén, az egyes országok fejlettségét igen jól jellemzi a születéskor várható élettartam. Az e mutató alapján felállított rangsor szoros korrelációban van az egy főre jutó GDP alapján készítetttel.

2. Demográfiai aspektusok

A magyar halandósági viszonyok hosszú ideje kedvezőtlenek, az országok rangsorában a gazdasági fejlettségnél is rosszabb a pozíciónk. Ha a magyar halandóság helyzetét jellemezni akarjuk, meg kell említeni, hogy fél évszázaddal ezelőtt – az előző másfél évtizedes javulást követően – törés következett be, és fokozatosan epidemiológiai krízis alakult ki Magyarországon. 1993-ban volt a mélypont, azóta lényegesen javult a helyzet. Abban az évben a férfiak várható élettartama 64,5 év, míg a nők 73,8 év volt. Ehhez képest hatalmas előrelépést mutatnak a legutóbbi adatok: 2012-ben a férfiak várható élettartama 73,8 év, a nők 78,4 év volt. Az életkilátások javulásának üteme ugyanakkor alig tért el más európai országokban bekövetkezett változástól.

8. ábra

A születéskor várható élettartam a közép-kelet-európai országokban

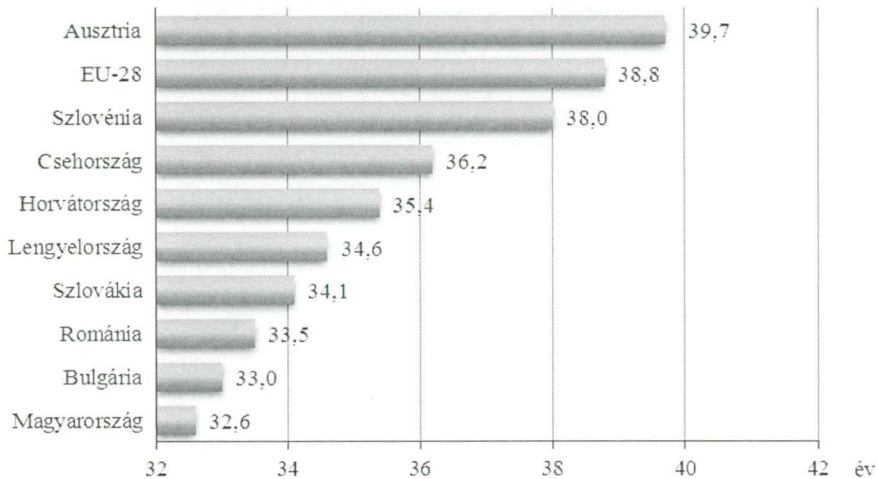
Forrás: Eurostat

⁷ KRISTÓF TAMÁS: *Magyarország gazdasági fejlettségének lehetséges forgatókönyvei*, Statisztikai Szemle, 2003, 83. évfolyam 12. szám, 1090–1106 pp.

A térség országai – Szlovénia kivételével – jelentősen elmaradtak az Európai Unió átlagától. Ezen belül azonban a többi visegrádi országban, Horvátországban és a balti államokban is kedvezőbbek az életkilátások a két nem halálozási mutatóit együtt tekintve, mint Magyarországon. Így a rangsorban is csupán Romániát és Bulgáriát tudtuk megelőzni. Ugyanez a helyzet a csecsemőhalandóság összehasonlításánál. A magyar 4,9%-os érték csupán a román és bolgár mutatónál kedvezőbb.

9. ábra

A férfiak 40 éves korban várható élettartama a közép-kelet-európai országokban

Forrás: Eurostat

A magyar halandóságot a korábbiakban is a strukturális és nem a generális epidemiológiai válság tünetei jellemezték. Ennek egyik kritikus pontja a – főképpen alacsony képzettségű – középkorú férfiak rendkívül magas halandósága volt. E területen a halandósági helyzet általános javulásával ugyan sikerült kedvező változást elérni, de ez még ahhoz sem volt elég, hogy lépést tartsunk az európai fejlődéssel. Így a középkorú férfiak életkilátásai az Európai Unió országai közül nálunk a legkedvezőtlenebbek. Azaz a felzárkózás nem csak a gazdaság fejlettségében, hanem az egyik legfontosabb társadalomstatisztikai indikátor esetében is várat magára.

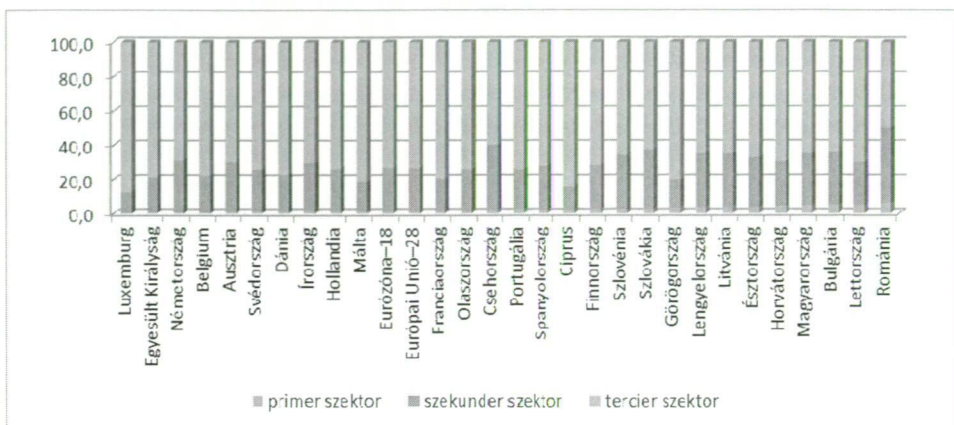
3. Gazdaságszerkezeti különbségek

Magyarországon 2013-ban a bruttó hozzáadott érték 4,8 %-a a mezőgazdaságból, 30,1 %-a az iparból, míg 65,1 %-a a tercier szektorból származott. Ezzel szemben az Európai Unióban a bruttó hozzáadott érték 1,7 %-át adta a mezőgazdaság, 24,8 %-át az ipar, míg 73,5 %-át a tercier szektor.

10. ábra

EU tagállamok gazdasági szerkezete (%), 2013

Forrás: Eurostat

Megfigyelhető, hogy az egy főre jutó GDP c-ben számított értéke és a mezőgazdaság bruttó hazai termékéből való részesedése között szignifikáns, erős negatív irányú korrelációs kapcsolat van, míg a szekunder és terciér szektorok bruttó hazai termékéből való együttes részesedése az egy főre jutó GDP PPS-ben számított értéke között szignifikáns, erős pozitív irányú korrelációs kapcsolat mutatható ki. Azon tagállamok, amelyekben a legmagasabb a mezőgazdaság aránya a bruttó hozzáadott értékből kivétel nélkül mind az unió keleti felén találhatóak (Románia, Lettország, Bulgária, Magyarország, Horvátország, Észtország, Litvánia, Lengyelország, Görögország). A lista élén Luxemburg, az Egyesült Királyság és Németország található.

III. K+F és innováció

Az egy főre jutó K+F kiadások nagysága Magyarországon 2012-ben 217 PPS volt, szemben a 2000-ben mért 83 PPS értékkel. Az egy főre jutó K+F kiadások tehát Magyarországon az elmúlt 10 évben nőttek, azonban nemzetközi összehasonlításban az is látszik, hogy a K+F ráfordítások növekedése elmarad az európai átlagtól. Míg az egy főre jutó K+F kiadások alapján Európában 2000-ben Magyarország a 17. 2012-ben pedig a 18. helyen állt, mögöttünk Románia, Bulgária, Lettország, Ciprus, Horvátország, Görögország, Lengyelország, Szlovákia, Litvánia, Málta található. Más oldalról szemlélve a K+F kiadások GDP arányos mértéke még mindig jelentősen elmarad mind a lisszaboni céloktól, mind az EU átlagtól. Míg a K+F kiadások GDP arányosan 2000-ben Magyarországon 0,8 %-ot tettek ki, addig az EU-27 átlag 1,9 % volt. 2012-ben a magyarországi K+F kiadások GDP arányosan 1,3 %-on álltak szemben az EU-28 2,1%-os átlagával.

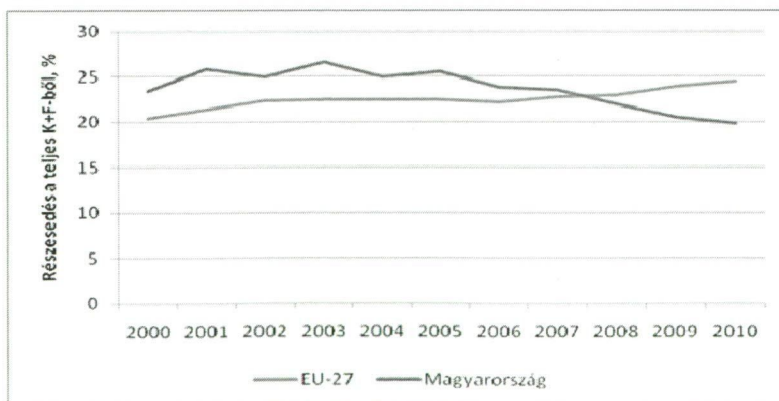

Az Európai Unió barcelonai céljai között többek között két fontos célkitűzés szerepelt: egyrészt 2000-hez képest 2010-re a K+F ráfordításoknak GDP arányosan el kellett volna érni a 3 %-ot, másrészt 2010-re a K+F pénzügyi ráfordítások kétharmadának nem állami költségvetési forrásból, hanem üzleti forrásból kellett volna származnia, szemben azzal, hogy 2000-ben az EU-27 K+F ráfordításainak 56 %-a üzleti forrásból, míg 35 %-a állami forrásból származott. Ugyan tagállam szinten hullámzóan alakult az üzleti szféra részesedése a K+F ráfordításokból, a célkitűzést szemmel láthatóan nem sikerült a tagállamok többségének teljesíteni, kivéve Németországot és Finnországot, ahol e célérték már 2000-ben is teljesült. A K+F ráfordítások megoszlása tekintetében a céloknak megfelelő tendencia rajzolódik ki Magyarországon. A vállalalkozási kutatóhelyek K+F ráfordításai közel megötszöröződtek a 2000-2012 időszakban. Kutatás-fejlesztési ráfordításaik értéke 2012-ben elérte a 238 671 millió forintot, amely a K+F ráfordításokon belüli részesedést tekintve 2010-re átlépte a 65 %-os arányt. Az EU átlagát tekintve e tendencia jó irányú, de egyelőre elégtelen mértékű, a céloktól pedig (az EU átlagával egyetemben) jelentősen elmarad.

Amennyiben felsőoktatási kutatóhelyek összes K+F ráfordítását szemléljük – amely a nemzetközi tapasztalatok szerint kulcsfontosságú a vállalati K+F fenntartható növelése, a nemzetközi oktatási piacon való jelenlét, vagy e jelenlét fokozása szempontjából – mind méretét, mind arányát tekintve jóval szerényebb képet mutat. A felsőoktatási kutatóhelyek teljes K+F ráfordítása 2012-ben 66 958 millió Ft (a vállalati kutatóhelyek K+F ráfordításának mintegy 28 %-a), amelynek növekedési üteme 2000-hez képest jelentősen elmarad mind a vállalati, mind a teljes K+F ráfordításhoz képest. A felsőoktatási kutatóhelyek teljes K+F ráfordításon belüli részesedése 2003 óta folyamatos csökkenést mutat. E hazai tendencia éppen ellentétes az Európában megfigyelhető irányokkal. Az EU-27 átlag esetében a teljes K+F ráfordításon belül a felsőoktatásban megjelenő K+F ráfordítások aránya növekszik, míg Magyarországon folyamatosan visszaesik úgy, hogy a vállalalkozási kutatóhelyek ráfordítása hazánkban nem éri el az EU átlagát.

11. ábra

A felsőoktatásban megjelenő K+F arányának alakulása a teljes K+F ráfordításon belüli (2000-2010)

Forrás: EUROSTAT

Lényeges kérdésként mutatkozik a K+F során képződött kimenetek nemzetgazdasági ágakra gyakorolt hatásának vizsgálata, azaz a kutatás-fejlesztés hatásának vizsgálata a nemzetgazdasági ágak teljesítményére. E kérdéskör átfogó értelmezése az ágazati kapcsolatok mérlegén (ÁKM) keresztül végezhető el. E mérleg segítségével, különböző tevékenységek, illetve nemzetgazdasági ágak közvetlen és kapcsolati, azaz az ágazatok közötti áramlások vizsgálhatók. Az ÁKM tehát olyan mérlegrendszer, amely az egyes területeken végzett tevékenységek messze *tovagyűrűző* közvetett, multiplikatív hatásait is képes bemutatni. Ezért, az ÁKM a makroszintű gazdasági hatáselemzés alapvető eszköze. 2012 szeptemberéig e mérlegrendszer tekinthető a legfrissebb elérhető adatbázisnak.

A 2008. évi adatok átfogó vizsgálatának eredményeképpen összegezhető, hogy a K+F kibocsátás értékének 58 %-a folyó termelési céllal, 23 %-a export, míg 18 %-a végső fogyasztási céllal kerül gazdasági ágazatok által felhasználásra (ezen adatokat a 8. ábra szemlélteti).

A kutatás és fejlesztés kibocsátás értékének termelési célú felhasználást vizsgálva megállapíthatjuk, hogy azt a legmagasabb arányban 26,7 %ban a közúti járműgyártás ágazat használja fel. Emellett a K+F termelési célú felhasználásban öt % feletti részesedéssel rendelkezik a jogi, számviteli és adószakértői tevékenység; üzletvezetés; vezetői tanácsadás (együttesen 8,1%), a biztonsági és nyomozói tevékenység; építményüzemeltetés és zöldterület-kezelés; adminisztratív, kiegészítő és egyéb üzleti szolgáltatás (összesen 7,0%), a Nagykereskedelem (kivéve: gépjármű és motorkerékpár forgalmazást) (6,0%). Az export célú K+F 80%-a az Európai Unió tagországaiba irányul, míg 20%-a Európán kívüli térségekbe. A végső fogyasztói felhasználás 98 %-át a kormányzat veszi igénybe.

A fajlagos ráfordítási együtthatókat vizsgálva feltérképezhetjük azon ágazatokat, tevékenységeket is ahol az egységnyi kibocsátásához közvetlenül felhasznált K+F ráfordítás a legnagyobb. Ennek alapján meghatározható, hogy más ágazatok 1 milliárd forintnyi kibocsátásához hány forintnyi K+F tevékenység került felhasználásra direkt úton. További statisztikai elemzésekkel (Leontief-inverz mátrix segítségével) meghatározhatjuk azt, hogy a K+F tevékenység kibocsátásának egységnyi növelése a nemzetgazdaság ágazataiból összességében mekkora plusz felhasználást jelent. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a K+F tevékenység kibocsátásának 1 milliárd forinttal való növelése más ágazatokból összességében 1,425 milliárd forintnyi közvetett és közvetlen felhasználást eredményez, amely összességében növeli a nemzetgazdaság kibocsátását.

Végül a korábbiakhoz hasonlóan érdemes megvizsgálni, hogy a tudományos kutatás-fejlesztés ráfordítások és az egyes ágazati kibocsátások között milyen összefüggések azonosíthatóak. Korrelációelemzés segítségével megállapítható, hogy a tudományos kutatás-fejlesztési ráfordítások mértéke, azok eredményessége, az azt felhasználó ágazatok kibocsátása között erős szignifikáns kapcsolat azonosítható. Másként megfogalmazva mindez azt is jelenti, hogy a K+F ráfordítások csökkenése mind input, mind output oldalon negatívan hat más ágazatok, tevékenységek kibocsátására.

IV. Összegzés

A gazdaságtörténet azt mutatja, hogy az országok fejlődése nem egyenletes. Az Európai Unión belül is többször alakult ki olyan helyzet, amely a korábbi rangsorokat felülírta. Nagy-Britannia pozíciója jelentősen romlott, míg Ausztria egy főre eső GDP értéke – Luxemburgot nem számítva – a legmagasabb az Európai Unióban, miközben ez néhány évtizede még messze nem így volt. Gyorsan fejlődött az Európai Unió átlagához képest Írország és Finnország is. Az utóbbi néhány évben a mediterrán országok kerültek súlyos recesszióba.

A hazai kutatás-fejlesztési szféra a ráfordítások tükrében romló versenyképességi pozícióval jellemezhető. Nemzetközi összehasonlításban elégtelen nagyságú vállalati K+F ráfordítás mellett csökkenő súlyú a felsőoktatási K+F ráfordítás mértéke. A felsőoktatási K+F-ben csökkenő súlyú állami szerepvállalás mellett egyre növekszik a kutatási forrásbevonás mértéke. A ráfordítási és eredményességi adatok vizsgálatából egyértelmű, hogy az állami költségvetési források mértéke/aránya és a tudományos versenyképességi pozíció közvetlen kapcsolatban állnak. A K+F gazdasági felhasználói oldal leginkább termelői, illetve export céllal hasznosított, ahol a felsőoktatási K+F legnagyobb felhasználói között vannak a Magyarországon stratégiaileg kiemelt ágazatok. Végül kiemelendő, a K+F Magyarországon sem elszigetelt a gazdasági tevékenységtől, a K+F tevékenységek kibocsátásának egységnyi növelése 1,425 forintnyi közvetett és közvetlen, a nemzetgazdasági kibocsátásban visszatükröződő teljesítmény-növekményt eredményez.

Az első 25 év, amióta ismét Európához mérhetjük magunkat, nem felzárkózást, hanem lemaradást hozott. Ez azonban nem végzetes. Ha a gazdaságpolitika képes lesz a gyökeres váltásra, a realitások figyelembevételére, akkor ismét megcélozhatjuk a magyar gazdaság természetes célkitűzésének megvalósítását: a magyar gazdaság alapvető érdeke, hogy az európai centrumhoz közeledjen. Konfrontáció helyett együttműködésre, a realitások tiszteletben tartására van szükség. Elemi érdekünk a modernizáció előtérbe helyezése, az innováció elősegítése, a tudomány vívmányainak alkalmazása, az oktatás támogatása.